

Naslov članka/Article:

Problematika obrazil pri tvorbi svojilnih pridevnikov iz samostalnikov 2. moške sklanjatve

Issue of Suffixes in Forming Possessive Adjectives from Masculine Nouns of the 2nd Declension

Avtor/Author:

Ana Cukjati

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Slovenščina v šoli št. 1/2017, letnik 20

ISSN 1318-864X

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2017

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/slovenscina-v-soli/>

Ana Cukjati, Kojsko

PROBLEMATIKA OBRAZIL PRI TVORBI SVOJILNIH PRIDEVNIKOV IZ SAMOSTALNIKOV 2. MOŠKE SKLANJATVE

Uvod

V slovenščini samostalnike delimo med drugim glede na to, kako se sklanjajo oz. v katero sklanjatev spadajo. Za samostalnike moškega spola so v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 278–289) in *Slovenskem pravopisu* 2001 (Toporišič s sod. 2001: 88, § 757–761) – v nadaljevanju SP 2001 – navedene štiri sklanjatve, in sicer:

- 1. moška sklanjatev (*korak, koraka, koraku, korak, (o) koraku, (s) korakom*);
- 2. moška sklanjatev (*vojvoda, vojvode, vojvodi, vojvodo, (o) vojvodi, (z) vojvodo*);
- 3. moška sklanjatev (npr. imena črk in kratice, ki imajo v vseh šestih sklonih ničto končnico);
- 4. moška sklanjatev (samostalniki, ki se sklanjajo kot pridevniške besede, npr. *dežurni, dežurnega, dežurnemu, dežurnega, (o) dežurnem, (z) dežurnim*).

Vsi samostalniki 2. moške sklanjatve se lahko sklanjajo tudi po 1. moški sklanjatvi (Toporišič 2000: 288). K. Plesničar (2012) je preverila, pri katerih samostalnikih 2. moške sklanjatve prevladuje sklanjanje po tem sklanjatenem vzorcu in pri katerih prevladuje sklanjanje po 1. moški sklanjatvi. Analizirala je (Plesničar 2012) rabo oz. sklonske oblike samostalnikov 2. moške sklanjatve v korpusu in jih na podlagi tega razdelila v 3 skupine, ki jih je glede na prednostno sklanjanje (torej sklanjanje, ki prevladuje) samostalnikov opisala tako:

- v 1. skupino spadajo samostalniki 2. moške sklanjatve, pri katerih je prednostno sklanjanje po 2. moški sklanjatvi (*aga, čiča¹, efendija², harambaša³, hodža⁴, kadija⁵, knjigovodja, kolovodja, oproda, paša, pevovodja, računovodja, sluga, spahija⁶, starešina, vodja, vojskovodja, zborovodja* – sem spadajo sposojenke iz južnoslovanskih jezikov in zloženke s samostalnikom *vodja*), ali se sklanjajo samo po 2. moški sklanjatvi (*ara, činčila, čivava, panda* itd. – to so samostalniki, za katere govorci slovenščine menijo, da so ženskega spola);
- v 2. skupino spadajo samostalniki, pri katerih je prednostno sklanjanje po 1. moški sklanjatvi (*akija⁷, ata, deda, fantina, jaka⁸, kolega, kuža, lu-*

¹ Po SSKJ: *čiča* 'v južnoslovanskem okolju starejši znan moški; stric'.

² Po SSKJ: *efendija* 'spoštljiv nagovor, v jugoslovanskem muslimanskem okolju gospod'.

³ Po SSKJ: *harambaša* 'pri nekaterih južnoslovanskih narodih 1. nekdanji hajduški poglavar; 2. slabš. vodja cestnih roparjev, razbojnikov'.

⁴ Po SSKJ: *hodža* 'v muslimanskem okolju nižji duhovnik'.

⁵ Po SSKJ: *kadija* 'v jugoslovanskem muslimanskem okolju, nekdanji sodnik'.

⁶ Po SSKJ: *spahija* 'v fevdalni Turčiji zemljiški posestnik, dolžen udeležiti se vojne kot konjenik'.

⁷ Po SP 2001: *akija* 'reševalne sani'.

⁸ Po SSKJ: *jaka* 'ekspr. neiznajdljiv, neroden človek'.

*kamatija*⁹, *oča*, *ogleda*¹⁰, *parija*¹¹, *poba*, *tata*, *ulema*¹² ipd. – to so predvsem samostalniki, ki se nanašajo na osebo biološkega moškega spola);

- v 3. skupino spadajo samostalniki ženskega spola (npr. *baraba*, *cmera*), s katerimi sicer lahko poimenujemo tudi osebe moškega spola (samostalnik ženskega spola je v vlogi povedkovega določila in izgubi kategorialno lastnost spola).

K. Plesničar (2012) omenja tudi nekatera osebna imena (*Aljoša*, *Jaka*, *Miha*, *Žiga*) in priimke (*Janša*, *Peterka*, *Trdina*), ki spadajo med samostalnike 2. moške sklanjatve. Teh imen in priimkov ne uvršča v nobeno skupino, pač pa jih obravnava ločeno. Avtorica navaja, da je težko ugotoviti, zakaj se nekateri samostalniki prednostno sklanjajo po 1., drugi pa po 2. moški sklanjatvi.

V nadaljevanju me bo zanimala tvorba svojilnih pridevnikov iz samostalnikov 2. moške sklanjatve. Svojilne pridevnike iz samostalnikov moškega in srednjega spola (ne glede na sklanjatev) tvorimo tako, da jim dodamo obrazilo *-ov/-ev*, npr. *vojvodov*, *Aljošev*, *dekletov* (Toporišič 2000: 196). Opažam pa, da se v dejanski rabi iz samostalnikov 2. moške sklanjatve tvorijo svojilni pridevniki ne le z obrazilom *-ov/-ev*, pač pa tudi z obrazilom *-in*, npr. poleg *Janšev* se kot svojilni pridevnik iz priimka *Janša* rabi tudi (knjižno nepravilna) oblika *Janšin*. Tako rabo izpričuje npr. korpus Gigafida. Posredno je obstoj take oblike omenjen tudi v SP 2001 (Toporišič s sod. 2001), vendar je oblika izrecno opisana kot »nepravilna« (Toporišič s sod. 2001: 114, § 958).

Potek in rezultati raziskave

Zanimalo me je, katera oblika svojilnih pridevnikov iz samostalnikov 2. moške sklanjatve prevladuje, tj. ali uporabniki samostalnikom 2. moške sklanjatve večinoma dodajajo obrazilo *-ov/-ev* ali *-in* (Cukjati 2016). Raziskava je potekala v dveh delih. Najprej sem v besedilnem korpusu Gigafida¹³ preverila, kolikokrat se pri posameznih svojilnih pridevniki iz omenjenih samostalnikov pojavi obrazilo *-ov/-ev* in kolikokrat se pojavi obrazilo *-in*. Pri merjalo sem torej dejansko rabo in normo. Od vseh pridevnikov (tvorjenih iz samostalnikov, ki jih K. Plesničar (2012) omenja) nisem raziskala tistih, za katere bi Gigafida lahko nudila nerelevantne rezultate (npr. če v iskalnik Gigafide vpišemo *arav*, tj. svojilni pridevnik, tvorjen iz samostalnika *ara*, dobimo tudi rezultate za *ar* kot mersko enoto, če v iskalnik vpišemo *tatov*, tj. svojilni pridevnik, tvorjen iz samostalnika *tata*, dobimo tudi rezultate za svojilne pridevnike iz samostalnika *tat* ...), za nekaj pridevnikov pa sploh nisem dobila nobenega rezultata. V raziskavi sem upoštevala le 1. in 2. skupino samostalnikov 2. moške sklanjatve (Plesničar 2012), saj K. Plesničar v 3. skupino uvršča samostalnike ženskega spola, ki pa za raziskavo niso relevantni. V drugem delu raziskave sem izvedla anketo. Na vprašalnik je odgovarjalo 50 ljudi, starih med 15 in 35 let. Tako sem preverila njihovo intuicijo o svojilnopridevniških obrazilih pridevnikov iz samostalnikov 2. moške sklanjatve. V anketo sem vključila vse pridevnike, ki sem jih raziskala v Gigafidi, razen tistih z zastarelim oz. govorcem nepoznanim pomenom (npr. *spahija*, *akija*, *jaka* itd.).

Rabo svojilnopridevniških obrazil sem raziskovala v luči delitve samostalnikov 2. moške sklanjatve na skupine, ki jih predlaga K. Plesničar v svojem

⁹ Po SSKJ: *lukamatija* 'šalj. vlak'.

¹⁰ Po SSKJ: *ogleda* 'zastar. nadzornik'.

¹¹ Po SSKJ: *parija* '1. v Indiji pripadnik najnižjega družbenega sloja, ki je zunaj sistema kast 2. knjiž., ekspr., pripadnik izkoriščane, brezpravne skupine, naroda'.

¹² Po SSKJ: *ulema* 'v muslimanskem okolju teolog in razlagalec prava'.

¹³ Besedilni korpus Gigafida: www.gigafida.net.

diplomskem delu (Plesničar 2012). V Gigafidi pri svojilnih pridevniki iz samostalnikov 1. skupine 2. moške sklanjatve večinoma prevladuje obrazilo *-ov/-ev*, in sicer v 63,2 % vseh primerov, v preostalih primerih prevladuje obrazilo *-in*, tj. činčilin, čivavin in *pandin*, vendar so ti trije pridevniki tvorjeni iz samostalnikov činčila, čivava in *panda*, ki jih imajo govorci pogosto za samostalnike ženskega spola,¹⁴ zato so rezultati bolj kot ne zanemarljivi. Pri svojilnih pridevniki iz samostalnikov 2. skupine 2. moške sklanjatve v gradivu iz Gigafide prav tako prevladuje obrazilo *-ov/-ev*, in sicer v 85,63 % vseh primerov. Raziskala sem tudi imena in priimke, ki so samostalniki 2. moške sklanjatve, oz. iz njih tvorjene svojilne pridevnike in ugotovila sem, da se obrazilo *-ov/-ev* pojavlja v 60,04 % vseh primerov.

Ker je v Gigafidi precej besedil lektoriranih (Erjavec s sod. 2012), sem naredila tudi raziskavo z vprašalnikom, da bi se čim bolj izognila morebitnim lektorskim popravkom svojilnopridevniških obrazil in dobila vpogled v čim bolj spontano rabo slovenščine. Pri svojilnih pridevniki iz samostalnikov 1. skupine 2. moške sklanjatve pri tako zbranem gradivu prevladuje obrazilo *-in*, in sicer v kar 75,63 % vseh primerov, in to je tisto, v čemer se vprašalniški rezultati razlikujejo od korpusnih. Pri svojilnih pridevniki iz samostalnikov 2. skupine 2. moške sklanjatve pa tako v vprašalniških kot tudi v korpusnih rezultatih prevladuje obrazilo *-ov/-ev*, v vprašalniških rezultatih je to v 77,84 % vseh primerov. Obrazilo *-ov/-ev* v vprašalniških rezultatih prevladuje tudi pri svojilnih pridevniki iz imen in priimkov, ki so samostalniki 2. moške sklanjatve, in sicer v 60,38 % vseh primerov.

Korpusna raziskava je pokazala, da se izbira obrazila pri svojilnih pridevniki, tvorjenih iz samostalnikov 2. moške sklanjatve, ne razlikuje pri samostalnikih različnih skupin, ki jih omenja K. Plesničar (2012) v svojem diplomskem delu. Rezultati vprašalnika pa so pokazali, da uporabniki iz samostalnikov, ki se po ugotovitvah K. Plesničar prednostno sklanjajo po 2. moški sklanjatvi, precej pogosteje tvorijo svojilne pridevnike z obrazilom *-in* kot iz samostalnikov, ki se prednostno sklanjajo po 1. moški sklanjatvi. Tak rezultat služi kot posredna potrditev ugotovitev K. Plesničar o nadaljnji delitvi samostalnikov 2. moške sklanjatve na skupine (Plesničar 2012). Hkrati lahko tak rezultat verjetno služi tudi kot posredna potrditev Žaucerjeve hipoteze, da nekateri govorci svojilnopridevniškega obrazila *-in* ne dodajajo svojilnim pridevnikom iz samostalnikom ženskega spola, temveč tudi svojilnim pridevnikom iz samostalnikov, ki se sklanjajo po 2. moški sklanjatvi (Žaucer 2014/15: 44).

Če ne upoštevam rezultatov iz besedil v Gigafidi, ki so v večji meri lektorirana (Erjavec s sod. 2012) in se osredotočim na rezultate vprašalnika, lahko sklenem, da pri svojilnih pridevniki iz samostalnikov 1. skupine 2. moške sklanjatve v dejanski rabi prevladuje obrazilo *-in*, pri svojilnih pridevniki iz samostalnikov 2. skupine 2. moške sklanjatve in svojilnih pridevniki iz imen in priimkov, ki so samostalniki 2. moške sklanjatve, pa obrazilo *-ov/-ev*. Z raziskavo sem ugotovila tudi, da se svojilnopridevniško obrazilo *-in* večkrat dodaja samostalnikom z dvoizložno osnovo kot samostalnikom z eno-, tri- ali štirizložno osnovo.

¹⁴ Svojilne pridevnike iz samostalnikov ženskega spola tvorimo z obrazilom *-in* (Toporišič 2000: 196).

Obravnava svojilnih pridevnikov v osnovni in srednji šoli

Ugotovitev o vse prej kot zanemarljivi pogostosti rabe obrazila *-in* pri svojilnih pridevnikih iz samostalnikov 2. moške sklanjatve kaže na razmeroma velik razkorak med dejansko rabo in normo, ki opisuje obrazilo *-in* le kot obrazilo, ki se dodaja svojilnim pridevnikom iz samostalnikov ženskega spola, za svojilne pridevnike iz samostalnikov moškega (in srednjega) spola pa ne glede na sklanjatev predvideva izključno obrazilo *-ov/-ev* (Toporišič 2000: 196).

Ker se obrazilo *-in* pri svojilnih pridevnikih iz samostalnikov 2. moške sklanjatve v dejanski rabi kar pogosto pojavlja, se zdi nujno, da to možnost svojim dijakom omenijo profesorji v srednjih šolah. Morda bi takšno rabo lahko omenjali tudi učitelji v osnovnih šolah, vendar menim, da bi na ta način učence, ki komaj spoznavajo slovensko slovnico, samo še bolj zmedli. Po drugi strani pa imajo dijaki že nekaj usvojenega znanja slovenskega jezika, zato bi jim profesorji lahko povedali, da se pri svojilnih pridevnikih iz samostalnikov 2. moške sklanjatve poleg obrazila *-ov/-ev*, ki je slovnično pravilno (Toporišič 2000: 196), v dejanski rabi pojavlja tudi obrazilo *-in*. Seveda bi profesorji morali poudariti, da je v okoliščinah, ki zahtevajo rabo knjižne slovenščine (npr. pisanje esejev ali domačih nalog, literarno ustvarjanje, uradna pisma, javno nastopanje ipd.), treba upoštevati slovensko knjižno jezikovno normo in iz samostalnikov 2. moške sklanjatve tvoriti svojilne pridevnike le z obrazilom *-ov/-ev*. Profesorji pa lahko omenijo, da se v neknjižnih zvrsteh uporabljajo tudi oblike z obrazilom *-in*.

Po posvetu z različnimi učitelji in profesorji na Goriškem sem ugotovila, da učenci v osnovnih šolah pri pouku slovenščine največkrat uporabljajo učbenik *Gradim slovenski jezik*, dijaki v gimnazijah in srednjih strokovnih šolah pa *Na pragu besedila*, zato sem preverila osnovnošolski učbenik *Gradim slovenski jezik 5* (Kapko s sod. 2007), ki obravnava pridevnik, in srednješolski učbenik *Na pragu besedila 2* (Križaj Ortar s sod. 2009), ki prav tako vključuje snov o pridevniku. Poleg tega sem pregledala tudi priročnik z vajami *Oblikoslovje* (Pavlin 2004), ki ga učitelji in profesorji pogosto uporabljajo.

Učbenik za slovenski jezik v 5. razredu devetletnih osnovnih šol *Gradim slovenski jezik 5* obravnava pridevnik in njegove vrste (lastnostni, vrstni, svojilni), obrazila pridevnikov (lastnostnih, vrstnih, svojilnih) pa niso izrecno omenjena (Kapko s sod. 2007: 111–115), razvidna so šele iz primerov naslednjega poglavja, ki govori o spolu in številu pridevnika (str. 117–119), vendar ti primeri svojilnega pridevnika ne vsebujejo, gre le za primere lastnostnega in vrstnega pridevnika (primerov pridevnikov z obrazili *-ov/-ev* in *-in*, tj. svojilnih pridevnikov, torej ni).

Na podoben način pridevnik obravnava učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol *Na pragu besedila 2*, ki obravnava obrazila za tvorbo svojilnih pridevnikov iz lastnih imen (Križaj Ortar s sod. 2009: 125). Omenjena so obrazila *-ov/-ev* in *-in*, ne piše pa, katero obrazilo se dodaja katerim samostalnikom. Učbenik obravnava tudi pridevnik na splošno, torej svojilni, lastnostni in vrstni pridevnik (str. 52–52). V tem

poglavju obrazila lahko razberemo iz primerov pridevnikov, npr. *Aljažev* (svojilni pridevnik), *skromen* (lastnostni pridevnik) in *planinski* (vrstni pridevnik). Če se osredotočimo le na svojilni pridevnik, je v učbeniku primer le za pridevnik, tvorjen iz samostalnika 1. moške sklanjatve, tj. *Aljaž*, ni pa nobenega primera za pridevnike iz samostalnikov 2. moške sklanjatve ali iz samostalnikov ženskega in srednjega spola. Potemtakem bi lahko dijaki sklepali, da se obrazilo *-ov/-ev* dodaja vsem svojilnim pridevnikom, torej ne glede na to, ali so tvorjeni iz samostalnikov moškega, ženskega ali srednjega spola. Ker v učbeniku torej ne piše, da se obrazilo *-ov/-ev* dodaja le svojilnim pridevnikom moškega in srednjega spola, mora to omeniti učitelj.

V priročniku z vajami *Oblikoslovje* je svojilni pridevnik bolje opisan (tudi lastnostni in vrstni), saj v njem izrecno piše, katera obrazila so značilna za svojilni pridevnik (Pavlin 2004: 86). Pomanjkljivo se zdi le to, da ni zapisano, katero obrazilo dodamo svojilnemu pridevniku iz samostalnika katere sklanjatve, je pa to razvidno iz primerov: »*očetov* klobuk, *tetin* dežnik, *stričev* avto.« (str. 86) V nobenem od pregledanih šolskih priročnikov ni omenjeno, da se včasih svojilni pridevniki iz samostalnikov 2. moške sklanjatve neknižno tvorijo z obrazilom *-in*, čeprav bi se glede na *Slovensko slovnico* morali tvoriti z *-ov/-ev* (Toporišič 2000: 196).

V šolah bi bilo torej treba omeniti, da se v dejanski rabi vedno bolj izpostavlja tudi druga, včasih redka in zaznamovana različica, svojilnoprivedniško obrazilo *-in*, vsekakor pa morajo profesorji poudariti, da ta oblika slovnično ni pravilna, torej se v knjižnem jeziku ne sme uporabljati.

Sklep

S svojo raziskavo (Cukjati 2016) sem ugotovila, da pogostost rabe svojilnoprivedniškega obrazila *-in* pri samostalnikih 2. moške sklanjatve ni zanemarljiva, zato se mi zdi smiselno to pri jezikovnem pouku v srednji šoli tudi omeniti, vendar opozoriti, da ni slovnično pravilna. Ugotovila sem, da se svojilnoprivedniško obrazilo *-in* večinoma dodaja samostalnikom 1. skupine 2. moške sklanjatve, torej tistim, pri katerih je prednostno sklanjanje po 2. moški sklanjatvi (Plesničar 2012). To ni presenetljivo, saj se ti samostalniki sklanjajo podobno kot samostalniki 1. ženske sklanjatve. Iz slednjih tvorimo svojilne pridevnike z obrazilom *-in*, zato uporabniki po analogiji dodajajo isto obrazilo tudi samostalnikom moškega spola.

POVZETEK

V članku obravnavam dejansko rabo obrazil svojilnih pridevnikov, tvorjenih iz samostalnikov 2. moške sklanjatve; slovnično pravilno je obrazilo *-ov/-ev*, a se v dejanski rabi pojavlja tudi obrazilo *-in*. To je sicer redkejša raba v šoli in tudi v publicističnih besedilih, vsekakor pa ne zanemarljiva, zato bi bilo smiselno

to omeniti pri pouku, a hkrati poudariti, da ta raba ni slovnično pravilna. Pregledala sem dva učbenika in en priročnik, ki ju učitelji in profesorji najpogosteje uporabljajo, ker me je zanimalo, kako je v njih obravnavan svojilni pridevnik.

Ključne besede: 2. moška sklanjatev, svojilni pridevnik, oblikoslovje, obrazilo

➤ Viri in literatura

- Cukjati, Ana, 2016: *Svojilni pridevniki iz samostalnikov 2. moške sklanjatve*. Diplomsko delo, Univerza v Novi Gorici.
- Erjavec, Tomaž, s sod. (ur.), 2012: *Izdelava korpusa Gigafida in njegovega spletnega vmesnika. Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. Dostopno na: http://nl.ijs.si/isjt12/proceedings/isjt2012_03.pdf [20. 8. 2016].
- Kapko, Dragica, s. sod., 2007: *Gradim slovenski jezik 5: rad te imam. Učbenik za slovenščino v 5. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Križaj Ortar, Martina, s sod., 2009: *Na pragu besedila 2. Učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba obzorja Maribor.
- Toporišič, Jože, s sod., 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pavlin, Marta, 2004: *Oblikoslovje: Priročnik z vajami*. Ljubljana: Jutro.
- Plesničar, Karmen, 2012: *Oblikoslovno pregibanje in razvrščanje samostalnikov II. moške sklanjatve v slovenskem jezikoslovju*. Diplomsko delo, Univerza v Novi Gorici.
- Žaucer, Rok, 2014/2015: *Izročki pri predmetu 'Slovenski jezik II – Morfologija'*. Univerza v Novi Gorici.